

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยา
ชื่อนักศึกษา	นายประทีป เฟื่องตะโก
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ
ภาควิชา	ประวัติศาสตร์ศิลปะ
ปีการศึกษา	2540

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาด้านรูปแบบ วิวัฒนาการ และการกำหนดอายุของลวดลายประดับบนกระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยาเป็นสำคัญ

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยได้แก่กระเบื้องเชิงชายที่พบจากการสำรวจ ขุดแต่งโบราณสถาน และที่เก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยเน้นโบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กระเบื้องเชิงชายที่พบสามารถจำแนกตามลักษณะของลวดลายได้ 7 ประเภท คือ กระเบื้องเชิงชายประเภทลายเทพพนม ประเภทลายดอกบัว ประเภทลายหน้ากาล ประเภทลายพันธุ์พฤกษา ประเภทลายกรูทญูดนาค ประเภทลายวงโค้งประกอบกันเป็นรูปสามเหลี่ยม และประเภททรงกระจิง

กระเบื้องเชิงชายประเภทลายเทพพนมได้รับความนิยมมากที่สุด รองลงมาคือประเภทลายดอกบัว แต่ลายดอกบัวนั้นก็เป็นส่วนประกอบหลักของประเภทลายเทพพนมด้วย ส่วนลวดลายประเภทอื่นพบปริมาณน้อยกว่า

จากการศึกษาลวดลายประดับ สามารถสรุปแนววิวัฒนาการได้ 3 ระยะคือ

1. สมัยอยุธยาตอนต้น

กระเบื้องเชิงชายสมัยอยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 20) พบลวดลายประดับประเภทลายดอกบัว ประเภทลายเทพพนม ประเภทลายหน้ากาล และประเภทลายเส้นโค้งประกอบกันเป็นรูปสามเหลี่ยม

ดอกบัวมีลักษณะใกล้เคียงธรรมชาติทำทั้งดอกตูมและดอกบาน โดยดอกบัวตูมพบทั้งแบบที่มีก้านและไม่มีก้านมารองรับดอกบัว แต่ได้รับความนิยมอยู่ในระยะเวลานั้น ๆ

ส่วนดอกบัวบานแบบไม่มีก้านมารองรับเป็นแบบที่นิยมมากกว่าและมีวิวัฒนาการสืบต่อ
มาจนสมัยอยุธยาตอนปลาย

กระหนกสมัยอยุธยาตอนต้นลักษณะค่อนข้างนูนหนาเน้นความโค้งของกระหนกตัว
เหงาอย่างมาก พบว่าทำเป็นลายประกอบอยู่ในประเภทลายดอกบัวและประเภทลายหน้ากาล

2. สมัยอยุธยาตอนกลาง

สมัยอยุธยาตอนกลาง (ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22) กระเบื้องเชิง
ชายมีขนาดเล็กลง พบว่าทำลวดลายประดับประเภทลายดอกบัว ประเภทลายเทพพนม ประเภทลาย
หน้ากาล และประเภทลายเส้นโค้งประกอบกันเป็นรูปสามเหลี่ยม

ลักษณะดอกบัวเริ่มแปรเปลี่ยนเพราะว่าได้รับอิทธิพลมาจากลายประเภทพันธุ์พฤกษา ตั้ง
แต่ราวพุทธศตวรรษที่ 21 จนถึงที่สุดเมื่อถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ลวดลายประเภทพันธุ์พฤกษาได้แก่
ลายก้านขด ดอกไม้ และใบไม้ ได้เข้ามาเป็นลายประกอบ แต่ก็มีอิทธิพลโดดเด่นกว่ากลีบบัวซึ่งมี
ขนาดเล็กลง

3. สมัยอยุธยาตอนปลาย

สมัยอยุธยาตอนปลาย (ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงพุทธศตวรรษที่ 23) ส่วนมาก
กระเบื้องเชิงชายย้อนกลับไปทำขนาดใหญ่ตามแบบอยุธยาตอนต้น พบลวดลายประดับประเภทลาย
ดอกบัว ประเภทลายเทพพนม ประเภทลายหน้ากาล ประเภทลายพันธุ์พฤกษา ประเภทลายครุฑยุด
นาค ประเภทลายเส้นโค้งประกอบกันเป็นรูปสามเหลี่ยม และประเภททรงกระเจี๊ยบ

ตั้งแต่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ลายประเภทกระหนกได้กลับมาได้รับความนิยมแทน
ลายประเภทพันธุ์พฤกษาอีกครั้งหนึ่ง และได้เป็นส่วนสำคัญในกระเบื้องเชิงชายประเภทที่เกิดขึ้น
ใหม่ ได้แก่ประเภททรงกระเจี๊ยบ แต่โดยทั่วไปกระหนกมักจะทำขนาดเล็กและต่ออยู่ที่ปลายของ
ก้านยาว ๆ อันเป็นลักษณะของก้านขดที่นิยมอยู่ในระยะก่อน ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 23 กระหนก
ได้พัฒนาจนมีลักษณะพลิ้วไหว และบางครั้งได้ทำเป็นกระหนก 3 ตัว อย่างชัดเจน

ในปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ลายใบไม้ และลายใบไม้สามแฉก ได้เข้ามามีบทบาทแทนที่
กลีบบัวจนแทบมองไม่เห็นเค้าดั้งเดิม

นอกจากนี้ในสมัยอยุธยาตอนปลายยังปรากฏกระเบื้องเชิงชายแบบพิเศษคือประเภทลาย
ครุฑยุดนาค และประเภทลายพันธุ์พฤกษาล้วน ซึ่งมีกำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 และต้น
พุทธศตวรรษที่ 23 ตามลำดับ